

MOST

Bilten Udruženja useljenika iz bivše Jugoslavije u Izraelu

GODINA 66

BROJ 6

DECEMBAR 2018.

U REZIDENCIJI PREDSEDNIKA

3. decembar 2018.

Predsednik države Izrael, **Ruven Rivlin**, priredio je svečani prijem za preživjele Holokausta i tom prilikom je upaljena druga sveća za Hanuku. Na skupu je prisustvovalo oko 80 predstavnika iz cele zemlje. Udruženje useljenika iz bivše Jugoslavije zastupao je naš dugogodišnji član **Nisim Mandil**.

Predsednik Rivlin se toplim rečima zahvalio prisutnima za njihov doprinos u ostvarenju jevrejskog milenijumskog sna i napretku države Izrael.

Predsednik Rivlin, desno i Nisim, levo

Članovima Udruženja i čitaocima Mosta želimo sve najbolje u Novoj godini – pre svega zdravlja i puno zadovoljstva, a to će se još brže ostvariti ako što pre uplatite članarinu za 2019. godinu! – Redakcija Mosta

REČ UREDNIKA

SUKOB LIČNIH I DRŽAVNIH INTERESA

Piše Milan Fogel

Rat između Izraela i militantnih grupa Hamasa i Džihada iz pojasa Gaze, koji je ovog proleća potrajao nekoliko meseci, okončan je jula meseca uz posredovanje Egipta.

Pregovori između Hamasa i Izraela privodili su se kraju, kada se oglasio Abu Mazen (Mahmud Abas) i rekao da će njegova privremena vlada prekinuti sve veze i pregovore o trajnom miru sa Izraelom ukoliko Izrael prihvati prekid vatre?! Odjednom su se mnogi našli iznenađeni Abu Mazenovom izjavom.

Međutim, znamo da u palestinskoj upravi postoji raskol od 2006. godine kada je Hamas pobedio na izborima i preuzeo od Fataha upravu u Pojasu Gaze. Nije se to sviđalo ni Izraelu, s obzirom da su militantni delovi Hamasa zagovarali rat do poslednjeg Jevrejina na ovim prostorima.

S druge strane, realnost u politici prevladala i izraelski zvaničnici, preko Egipta, jer ne žele da direktno pregovaraju sa Hamasom, ipak traže trajno rešenje. Nema sumnje da je izraelska armija daleko nadmoćnija od Hamasove militantne struje, ali kada je neko jači, na njemu je i veća odgovornost za mir u regionu.

Nastavak na strani 3

POREKLO JEVREJA U SREMU

Piše Radovan Sremac

Od prve polovine 18. veka pa sve do Holokausta, Jevreji su činili nezaobilazan etnički element u svim gradovima Srema. Na području nekadašnje Sremske županije postojala je zabrana njihovog trajnog naseljavanja što je za posledicu imalo intenzivne mikromigracije iz jednog u drugo mesto, ali su se porodice često i vraćale u zemlju svog porekla i potom ponovo u Srem. Osnovni izvor podataka za utvrđivanje porekla porodica jesu jevrejske matične knjige. Za Vukovar postoje sve tri vrste matice i to od 1850. godine. Matične knjige Iločkog rabinata sačuvane su za ceo period od njihovog vođenja: matice rođenih od 1837, umrlih 1855. a venčanih od 1856. godine. Za Sremskomitrovački rabinat postoje matice od 1869. do 1939. godine, dok Rumski rabinat ima naslabije očuvane matice i to sve tri vrste za period 1902-1934. godine. Slabo su očuvane i matice iz Zemunskog rabinata: rođeni od 1877. godine, i venčani i umrli od 1898. godine. Na području Srema živeli su gotovo samo Aškenazi, samo je u Zemunskom rabinatu bilo sefardskih porodica.

Na osnovu matičnih knjiga rođenih, venčanih i umrlih svih jevrejskih opština na teritoriji Srema (osim Vinkovaca) popisano je ukupno 1338 porodica od kojih se tačno poreklo moglo utvrditi za 720 odnosno u 54 % slučajeva. Najveći deo sremskih Jevreja doseljen je sa prostora današnje Mađarske, i to iz Bonjhada (31 %), zatim Budimpešte (6 %) i Baje (5 %) dok svi ostali gradovi ušestvuju sa 2 % ili manje. Zanimljivo da iz Bonjhada potiče čak 36 porodica u Vukovarskom i 19 u Iločkom rabinatu, dok u preostalim rabinatima ni jedna. To bi moglo da upućuje na održavanje veza sa zavičajem i doseljavanje na osnovu rodbinskih i prijateljskih veza.

Nešto manje od polovine porodica (45 %) potiče iz mesta sa područja današnje Srbije. U slučaju srpskih gradova potpuni primat uzima Bačka Palanka sa 15 %. Iz gradova u Hrvatskoj potiče 9 % porodica. Nešto manji procenat porodica (7 %) potiče sa područja Slovačke a zatim dolaze Rumunija sa tek 3 % i Češka i Ukrajina sa 2 %.

Ova situacija se odnosi na čitav 19. i početak 20. veka kada su bile i najintenzivnije migracije. Razlozi doseljavanja Jevreja na prostor Srema

primarno su ekonomske prirode, tj. u pitanju je trgovina. Međutim, analizom knjiga venčanih i rođenih, kod više od polovine bračnih parova ustanovljeno je da je mladoženja nakon venčanja napustio svoje rodno mesto ili svoje mesto stanovanja i prešao da živi kod supruge i tu zasnovao porodicu.

Intenzitet migracija se smanjio tokom prvih decenija 20. veka i doseljavanje iz udaljenih krajeva se svelo na pojedinačne slučajeve. Novi talas masivnih migracija započeo je sa nacističkim progonima Jevreja nakon 1933. godine kada u ove krajeve dolazi veći broj izbeglica.

O porodici profesora dr Joela Margalita (1933-2011)

Piše Radovan Sremac

Dr Joel Margalit (Janika Volberger) čuveni profesor i istraživač sa Univerziteta u Ber Ševi vodi poreklo iz ravne Bačke i ustalasalog Srema. Rođen je 1933. kao drugo dete u porodici Vilima Volbergera iz Debeljače i Margite Epštajn iz Šida. Pored njega, imali su i stariju ćerku Irenu – Rut rođenu 1930. godine. Dr Margalit je naučnu karijeru započeo na Biološko-pedagoškom institutu u Jerusalimu. Doktorirao je na *Hebrew University* istražujući buve i cece muve. Jedno vreme je predavao na univerzitetu u Americi da bi se potom vratio u Izrael i počeo da radi kao profesor i istraživač na Univerzitetu Ben Gurion u Ber Ševi. Učestvovao je u osnivanju i vođenju Centra za biološku kontrolu. Godine 1976. otkrio je način da se smanji populacija

komaraca i crnih mušica koji su prenosili smrtonosne bolesti. Budući da je na način bezbedan po prirodnu sredinu uspeo da sačuva milione života, dr Margalit je 2003. godine dobio prestižnu nagradu za doprinose u polju očuvanja životne sredine (Tyler Prize for Environmental Achievement). Svoja otkrića u kontroli insekata prenosioca bolesti širio je i na teritoriji palestinske uprave i Jordana. Preminuo je 2011. godine. IZ braka sa Miriam iza njega je ostalo dvoje dece, Ehud i Jael

Njegov otac Vilim Volberger, po struci zubar, rođen je u Novom Sadu 1900. godine u porodici Adolfa i Rozalije rođ. Hendler. Vilim se venčao 1926. godine sa Margit Epštajn (Šid, 1910 – Jerusalim, 1957). Kratko su živeli u Šidu da bi potom prešli u Čantavir. Na žalost, brak je kratko trajao pa su se Vilim i Margit razveli 1935. godine. Nakon razvoda Margit se vratila u Šid sa decom, a potom se zaposlila kao krojačica u Vinkovcima. Ponovo se udala 1941. godine za Izraela Nojmana iz Čantavira.

Početak rata Margita je sa drugim suprugom i decom dočekala u Subotici. Dvanaestog aprila Mađari su okupirali Bačku, nakon čega je započelo maltretiranje i ubijanje Jevreja i Srba. U septembru 1941. godine Irena – Rut i Janika – Joel su primljeni u školu u Suboticu ali su dva meseca kasnije zajedno sa svim Jevrejima izbačeni iz škole. Tada je u Subotici živelo oko 5500 Jevreja. Devetnaestog marta 1944. godine („crna nedelja“), Nemci su okupirali Mađarsku. U aprilu su odveli Joelovog oca, strica i očuha u tzv. radni jevrejski bataljon. Otac i stric su poginuli u Ukrajini na frontu, gde su ih naterali na minsko polje. Margit, Irenu – Rut i Janiku – Joela silom su odveli u geto, a zatim u sabirni logor Bačalmaš (Bácsalmás). Nakon tri nedelje 84 lica su ubacili u vagon a njih su kao poslednje uterali u poslednji vagon. Tri zadnja vagona otkočili su negde u Mađarskoj gde su stajali bez vode i hrane a potom ih odveli u logor Štrashof (Strasshof). Nakon nedelju dana „dezinfekcije“ smešteni su u tadašnji Lundenburg, danas Breclav (Češka), gde su ih dočekali esesovci sa kerovima. Tu su ih izabrali za poljoprivredne radnike za sudetsku oblast. Zajedno sa 25 Jevreja, njih troje su u vagonima stigli je u selo, tada Unter-Temenan a danas Poštornja, na imanje jevrejske porodice Lihtenberg koje je „dobio“ od nemačke vlade okružni gestapovac Franc Štangel. Smestili su ih u štali za stoku. Nakon bombardovanja krajem oktobra 1944. godine ponovo su ih uterali u vagon.

Noću 12. novembra stigli su na 4,5 km od logora Bergen-Belzen odakle su peške, putem između hiljade mrtvih tela, prošli do logora. Početkom aprila 1945. godine, dva dana pre oslobođenja Bergen-Belzena, sa oko dve hiljade Jevreja poterani su u vagon i odveženi u Terezienštat. Tamo ih je 8. maja 1945. godine u 7 sati uveče, oslobodila sovjetska vojska. Nakon oslobođenja iz logora, trebalo im je trinaest dana da raznim vozilima, kolima i pešice stignu u Suboticu i Čantavir.

Irena – Rut (na slici levo s majkom) je 1946. godine bez majčinog znanja emigrirala u Izrael. Margit i Janika – Joel emigrirali su dve godine kasnije, 1948. godine. Po dolasku u Izrael, Irena je uzela ime Rut a Janika ime Joel. Iz ljubavi prema svojoj majci, prema njenom imenu su uzeli prezime Margalit. Irena – Rut je u Haifi upisala fakultet ali se ubrzo udala i sa mužem preselila u Mađarsku.

Majka Joela Margalita, Margit Epštajn (na slici sa Joelom) je rođena u poznatoj i velikoj šidskoj i bačkopalanačkoj porodici. U Bačku Palanku se doselio njen čukundeda Josef Cvi Epštajn (1782-1878). Imao je sina Adolfa Ahrona (1820) i ćerku Tereziju (1830). Adolf se sa

suprugom i devetoro dece preselio u sremsko selo Erdevik gde je i preminuo. Njegov sin Jozef Epštajn (1855-1919) se preselio u selo Bingulu, odatle u Pavlovce kod Rume a potom u Šid. Josef je sa suprugom Helenom (1858-1933), imao sinove Bernata (1880), Gerzona Maksu (1882 –1941), Samuela (1887), Petra Bernharda (1892), Sigmunda (1894), Adolfa (1897) i Ignaca (1898), i ćerke Reginu (1884) i Terezu (1889). Gerzon Maksu Epštajn je bio po struci šumar. Bavio se trgovinom starim gvoždem i poljoprivredom na svom malom imanju u Šidu. Pored toga trgovao je hmeljom koji je izvezio u Čehoslovačku. Sa suprugom Katicom Fišer (1877-1937) imao je tri ćerke: Margit (1910-1957), Estiku Ester (1912-1961) i Iren (1915-1917). Nakon što je ostao udovac, Maksu se oženio sa Margitom Švajcer. Nakon upostavljanja tzv. NDH 1941. godine, Maksu je uhapšen i pretučen od strane ustaša zbog čega je ubrzo preminuo u Šidu. On je poslednji Jevrejin sahranjen na jevrejskom groblju u Šidu. Za to je Sresko načelstvo u Šidu izdalo specijalnu dozvolu, posebno zbog toga što je sahrana obavljena nedeljom. Njegova supruga Margita je uhapšena 1942. godine i potom ubijena u Jasenovcu.

Tetka, Joel Margalita, Ester Estika Epštajn udala se 1940. godine u Vinkovce za Maksu Adlera. Kada su Maksu ustaše ubile pod optužbom da je komunist, Estika je sa ćerkom Katicom došla u Šid. U toku hapšenja šidskih Jevreje jula 1942. godine, ona je zajedno sa ćerkom pobegla ispred ustaša. Uspela je da pređe u Novi Sad gde se skrivala čitavog rata. Posle rata Estika se udala za dr Ignaca Iru Singera, koji je bio lekar u Šidu. U tom braku je imala sina Aleksandra. Emigrirali su u Izrael 1949. godine. Ester Epštajn (Adler) je 1945. godine dala izjavu o zločinima ustaša i nacista u Šidu "Komisiji za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini". Umrta je u Jerusalimu 1961. godine.

POLAKO NESTAJEMO ZAR NE?

Piše Jahile Jaša Kamhi, Kanada

Pažljivo pratim, odavde iz Kanade, sve što mi je dostupno i što se piše o Jevrejima Sefardskog i Aškenaskoga porijekla, koji su nekada živjeli u Bosni i Hercegovini u velikom broju.

Ne mogu da pišem o nama u prošlom vremenu, a moram, jer nas ima sve manje tamo u Bosni. Polako nestajemo, zar ne?

Naš se broj sveo na nekoliko stotina, uglavnom starijih osoba, koje ne govore ni Ladino ni Jidiš. Ne znaju naše molitve na Hebrejskom jeziku, a o poznavanju naše istorije, da i ne govorim.

I nemojte mi, molim vas, reći, da to nije tačno. Da taj i taj (ukupno četiri) može tečno pričati Ladino, i da održavamo molitve svakoga Šabata, samo onda kada nas ima dovoljan broj za vjersku službu! Preko ljeta prestajemo biti to što jesmo, jer nema ko da dođe na molitve!

Da, imamo gostujućeg Rabina, nekadašnjega sarajevskoga vunderkinda, koga se sjećam još iz tih njegovih mladalačkih dana. Sada je uvaženi i poštovani profesor, koji i dalje pljeni svojim znanjem i obrazovanjem. Nije li on glavna ličnost tužnoga filma o našem nestajanju, koji se zove *El Ultimo Sefaradi (Posljedni Sefard)*?

Ko je kriv za sve to što nam se desilo i dešava?

Ja ne znam, a vi?

Na žalost, znam da neće baš svima biti žao što polako nestajemo iz Bosne, ali ja ne govorim o njima. Ja govorim o onim dobrim, pametnim i ušenim ljudima svih vjera koji su uvijek poštovali svoje sunarodnjake, koji su se tako dobro snalazili u svim mogućim poslovima, i zbog toga stekli poštovanje i ugled, na svim poljima djelatnosti.

Da li će ih Bosna sve na kraju, ipak, zaboraviti, ne znam. Ali znam da se bosanska istorija neće moći pisati, a da se ne spomenu imena stotine ljudi jevrejskoga porijekla koji su ugradili svoj život i znanje u ono što danas zovemo Bosna i Hercegovina. Svako izbjegavanje, namjerno ili slučajno, biti će nepotpuna istorija te zemlje, u koju smo došli još početkom šesnestoga vijeka!

I nije ovo ni žalopojka za prošlim vremenima, ni molba za pomoć.

Ovo je samo tužna priča o jednom narodu, sve više i više zaboravljenome, koji nestaje sa prostora zemlje koju su stoljećima gradili, i uzdizali do visina.

Polako i neizbježno odlazimo u zaborav, koji nismo željeli, ali nam se desio, iz ovih ili onih razloga.

Polako nestajemo sa prostora koji smo tako snažno voljeli.

I to će malo ljudi razumjeti. Kao sto mnogi nisu nikada u potpunosti razumjeli Nas, koji polako idemo ka zaboravu.